

1. ERMINEUTICA BIBLICĂ

Bibliografie: John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, București 1999; Idem, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, Cluj-Napoca 2003; André LaCocque / Paul Ricoer, *Cum să înțelegem Biblia*, Iași 2002; Constantin Coman, *Erminia Duhului. Texte fundamentale pentru o ermineutică duhovnicească*, București 2002. Siegfried Kreuzer et al., *Proseminar I. Altes Testament*, Stuttgart etc 1999

Ermineutica (sau hermeneutica) este disciplina care se ocupă cu fixarea metodelor de interpretare. În cazul nostru, ermineutica biblică este teoria interpretării textului biblic. Necesitatea ermineuticii biblice se degajă din situația concretă, că același text biblic este interpretat în mod diferit de religii (iudaism și creștinism) sau confesiuni.

Ermineutica biblică ortodoxă pleacă de la două premise nou-testamentare:

- Textul Scripturii este inspirat (*2Tim. 3:16; 2Petr. 1:21*).
- VT și NT constituie o unitate (*Mat. 5:17; Ioan 5:39*).

Creștinul trebuie să citească Scriptura având „minteia lui Hristos” (*1Cor. 2:16*); prin aceasta Hristos însuși este interpretul Scripturii.

Pe de altă parte Hristos, în calitate de Cuvânt al lui Dumnezeu, este Scriptură, sau, altfel spus, întrupat în Scriptură. Sf. Maxim Mărturisitorul vorbește chiar de o întrupare graduală a lui Hristos în rațiunile lumii, în Scriptură și în om, corespunzând legii naturale, legii scrise și legii harului. Deci, după cum în Euharistie Hristos este preot (jertfitor) și jertfă, așa în Scriptură Hristos este cel care interpretează și care este interpretat.

În acest sens se poate vorbi în ermineutică de componenta **hristologică**. Mai mult, hristologia ne ajută și să înțelegem întrepătrunderea și consistența internă a sensurilor. Asemenea definiției dogmatice a sinodului 4 ecumenic (de la Calcedon, anul 431), conform căreia cele două firi ale lui Hristos coexistă „neîmpărțit, nedespărțit, neamestecat și neschimbat”, textul biblic suportă două planuri, unul uman (sensul literal) și unul divin (sensul spiritual) care nu trebuie despărțite unul de altul, dar nici amestecate.

1.1. Sensurile Scripturii

1.1.1. Sensul dublu

Plecând de la *1Cor. 3:1*, care face diferență între două nivele de înțelegere umană, cel trupesc (*sárkinos*) și cel spiritual (*pneumatikós*), se poate spune că același text scripturistic poate avea un sens literal, evident și unul spiritual, ascuns. Ascunderea celui de-al doilea sens se datorează nivelului cititorului/ascultătorului.

Despre acest dublu aspect al textului a scris Sf. Maxim Mărturisitorul (*Mystagogia*):

„Sfânta Scriptură, privită toată deodată, este ca un om, care are Testamentul Vechi drept trup, iar pe cel Nou drept suflet, duh și minte; sau istoria literală a întregii Sfinte Scripturi, a celei Vechi și Noi, trup, iar sensul celor scrise și scopul spre care tinde acel sens, suflet. [...] Căci precum omul e muritor după ceea ce e văzut, și nemuritor după ceea ce e nevăzut, la fel și Sfânta Scriptură are **litera** trecătoare, iar **duhul ascuns** în litera ei niciodată nu încetează de-a fi. Și precum omul, stăpânind prin înțelepciune dorința și pornirea pătimășă, veștejește trupul, la fel și Sfânta Scriptură, înțeleasă duhovnicește, taie de la sine litera. [...] Pe măsură ce se retrage litera ei, sporește duhul”.

„[Omul duhovnicesc] să se înalțe cu înțelepciune spre Duhul Sfânt prin studiul pătrunzător al Sfintei Scripturi, ridicându-se deasupra literii. Căci în El se află plinătatea bunătăților și comorile ascunse ale cunoștinței și ale înțelepciunii, înlăuntrul cărora cel ce se învrednicește să ajungă va

afla pe Dumnezeu însuși, înscris în tablele inimii prin harul Duhului, oglindind cu față descoperită slava lui Dumnezeu, prin ridicarea zăbranicului literei”.

Deși sfântul părinte se exprimă în favoarea „tăierii” sau „retragerii” literei pe măsura revelării duhului, ermeneutica nu trebuie să ignore sensul literal, istoric sau gramatical, ci să arate desăvârșirea acestuia (cf. *Mat. 5:17*) în cel spiritual. Fără sensul literal s-ar ajunge la un *monofizitism biblic* (după analogia monofizitismului hristologic, care nega firea umană a lui Hristos).

1.1.2. Sensul cvadruplu

Prin sensul cvadruplu se detaliază practic sensul dublu, în sensul că cel spiritual este defalcat pe 3 registre. Prima dată, sensul cvadruplu apare la Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, 14:8:

"Științele teoretice sunt două, și anume **interpretarea istorică** și înțelegerea duhovnicească. [...] Iar ramurile științei duhovnicești sunt trei: **tropologia**, **alegoria** și **anagogia**".

Pentru toate patru, este folosit textul de la *1Cor. 14:6*:

Iar acum, fraților, dacă aș veni la voi, grăind în limbi, de ce folos v-aș fi, dacă nu v-aș vorbi - sau în **descoperire** (ἐν ἀποκαλύψει), sau în **cunoștință** (ἐν γνώσει), sau în **proorocie** (ἐν προφητείᾳ), sau în **învățătură** ([ἐν] διδαχῇ)?

Un distih mnemotehnic din evul mediu (sec. 13), care îi aparține lui Augustin de Danemarca, spune:

*Littera gesta docet
quid credas allegoria
moralis quid agas
quid speres anagogia*

*Litera învață faptele
Alegoria ce trebuie să crezi
Moralul ce trebuie să faci
Anagogia ce trebuie să speri*

Și interpretarea ebraică are la bază patru sensuri, numite după inițiale *pardes* („paradis”).

- *p^ešaṭ* – sensul literal
- *remez* – sensul aluziv/alegoric (ghematrie = litere sunt transformate în cifre și invers și notarikon = litere sau grupuri de litere sunt considerate prescurtări de cuvinte)
- *d^rraš* – sensul omiletic
- *sōd* – sensul mistic

sens	Sf. Pavel	Sf. Casian	ev mediu	iudaism
literal istoric	învățătură	interpretarea istorică	<i>littera</i>	<i>p^ešaṭ</i>
moral practic	cunoștință	tropologia	<i>moralis</i>	<i>d^rraš</i>
alegoric/tipologic	descoperire	alegoria	<i>alegoria</i>	<i>remez</i>
eshatologic	proorocie	anagogia	<i>anagogia</i>	<i>sōd</i>

1.2. Metode de interpretare

Putem așeza metodele ermeneutice biblice în două mari grupe: metode diacronice (interesate de evoluția textului și de sensul său propriu) și metode sincronice (interesate de receptivitatea față de text a cititorului de astăzi).

Metode **diacronice**:

1. metoda istorico-critică
2. abordarea istorico-religioasă
3. abordarea sociologică și antropologică

4. abordarea psihologică și psihanalitică

Metodele **sincronice**:

1. abordarea existențialistă
2. analiza retorică (noua retorică)
3. analiza narativă (naratologia)
4. abordarea semiotică (structuralismul)
5. critica/abordarea canonică. A fost dezvoltată de Brevard S. Childs. Se acordă importanță formei actuale canonice a Scripturii ca bază a interpretării. (**Foarte interesantă pentru ortodocși!!!**)

1.2.1. Metoda istorico-critică

Metoda istorico-critică comportă mai multe etape.

1. **critica textuală** – cf. curs 1

2. **critica literară** și **analiza lingvistică**. A fost dezvoltată în Germania în sec. 19, campionul ei rămânând Julius Wellhausen, care a aplicat-o magistral criticii Pentateuhului. Își propune delimitarea unității textuale (pericopa ca unitate logică) și examinarea integrității acesteia. În ceea ce privește primul obiectiv, nu trebuie ținut seama de împărțirea în capitole și versete, pentru că ea este artificială (Împărțirea în capitole se datorează lui Stephan Langton în ediția Vulgatei din 1205, iar în versete apare prima dată într-o Psaltire din 1563, apoi în întreaga Biblie în 1571). Pentru al doilea obiectiv, integritatea pericopei, se caută în text repetiții (dublete, adică repetarea unui fragment, sau versiuni paralele, adică prezentarea unei idei de două sau mai multe ori) și contradicții, care vor indica astfel că textul aparține mai multor autori.

3. **critica formei** și **a genului literar**. A fost dezvoltată de către germanul Hermann Gunkel, la începutul sec. 20. Se urmărește identificarea formei de expunere literară și catalogarea acestei forme în cadrul diferitelor genuri literare.

4. **critica motivelor** și **a tradiției**. Caută în text identificarea unor motive, adică a unor tipare (ex. de motive: mezinul care devine mai important decât fratele/frații mai mari, întâlnirea personajelor la fântână etc.); dacă aceste motive sunt transmise de către anumite cercuri de transmitători, ele devin tradiții (ex. ieșirea din Egipt)

5. **critica transmișiei pre-literare**. A fost dezvoltată de către germanul Martin Noth la mijlocul sec. 20.

6. **critica redactării**

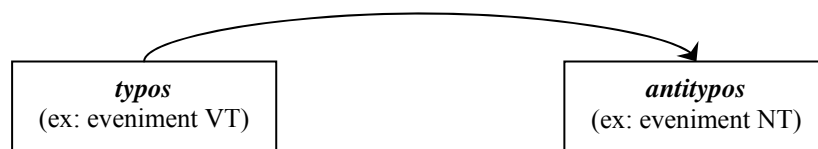
7. **stabilirea timpului scrierii și a autorului**

8. **interpretarea particulară**

9. **exegeza de ansamblu**

1.2.2. Metoda teoretică patristică

Metoda patristică este una holistă, cuprinzând atât aspecte diacronice, cât și sincronice. Aceasta se realizează prin tipologie, singura care, spre diferență de alegorie, păstrează atât sensul literal istoric, cât și sensul transcendent spiritual. În esență, tipologia este o construcție bazată pe corespondența dintre două evenimente/realități istorice, corespondență care nu poate fi sesizată decât printr-o contemplare (*theoria*) specifică omului duhovnicesc (cf. J. Breck).

Exemple de tipologii sunt *1Cor.* 10:4 („iar piatra era Hristos” – tipul fiind piatra din pustie care a izvorât apă *Ieș.* 17:6; *Num.* 20:11, iar antitipul fiind Hristos); *Gal.* 4:24-25 (deși numită în text alegorie – Agar și Sara sunt tipuri ale celor două legăminte, care la rândul lor sunt tipuri pentru Ierusalimul robit și pentru Ierusalimul cel de sus).

Foarte interesant că tipologia nu funcționează doar la nivelul corespondenței dintre VT și NT, ci și în sensul eshatologic. Cu alte cuvinte, realitățile prezente, deși impregnate deja de legea harului, sunt doar tipuri ale realităților Împărăției cerești. Observația Sf. Maxim Mărturisitorul este elocventă:

„Lucrurile Vechiului Testament sunt umbră (σκιά), cele ale Noului Testament sunt chip (εἰκων), iar cele viitoare sunt adevăr (ἀλήθεια).”

Theoria, privirea contemplativă a omului înduhovnicit, presupune efortul omului de a se face capabil să primească descoperirea dumnezeiască. Cu alte cuvinte, o înțelegere mai profundă a Scripturii nu se poate realiza decât în paralel cu urcușul duhovnicesc. Prof. C. Coman vorbește de sfinți ca fiind criteriu ermeneutic, ceea ce constituie componenta **pneumatologică** a ermeneuticii biblice ortodoxe, complementare componentei hristologice menționată la început:

„Dacă Duhul Sfânt este cheia ermeneutică fundamentală *sine qua non* pentru comunicarea inteligibilă dintre Dumnezeu și om, prin urmare și pentru lectura inteligibilă a textelor biblice, atunci asceza creștină, absolut necesară pentru primirea, păstrarea și înnoirea darului Duhului Sfânt, este ea însăși o premisă ermeneutică fundamentală.”

Ca exemplu este dat cazul Apostolilor, căroră Hristos le trimite Duhul Sfânt pentru a-i învăța tot adevărul (*Ioan* 14).

„... există un *acum* (ἄρτι) sau *la început* (τὸ πρῶτον) care corespunde cu prezența Mântuitorului printre ucenici, perioadă pentru care se observă incapacitatea ucenicilor de a înțelege cel puțin o parte din cuvintele sau faptele Acestuia și un *după aceea* (μετὰ ταῦτα), care indică timpul de după Înviere, după preaslăvirea Fiului, în care se observă capacitatea ucenicilor de a înțelege ceea ce înainte nu înțelegeau. Nu este vorba numai de o înțelegere la nivelul minții, ci este vorba de o **înțelegere la nivelul simțirii**, al încredințării prin **experiența proprie**. Or, aceasta este lucrarea ermeneutică prin excelență a Duhului Sfânt, care sălășluind înlăuntrul Apostolilor, oferă acestora posibilitatea cunoașterii realităților dumnezeiești prin împărtășire, prin experiența directă a dumnezeirii.”

În același perimetru se înscrie și un exemplu din viețile sfinților (*Vitae sanctorum*, PL 73 1056D):

„Au mers odinioară doi frați în Sketis, la un bătrân sfânt și a zis unul: Am învățat, părinte, Vechiul și Noul Testament. I-a răspuns bătrânul: Ai umplut văzduhul cu cuvinte. Al doilea a zis: Eu mi-am și scris Testamentul Vechi și cel Nou. I-a zis lui bătrânul: Ai umplut ferestrele de hârtii. Nu știți voi ce s-a spus: că împărăția lui Dumnezeu nu stă în cuvânt, ci în **putere**? Și nu cei ce aud legea sunt drepti la Dumnezeu, ci **cei ce împlinesc Legea** vor fi îndreptați. Atunci i-au cerut un cuvânt de folos. Iar el le-a zis: începutul înțelepciunii e frica de Domnul și smerenia în răbdare...”

Se impune așadar nevoia experienței, care se poate realiza pe două planuri (care apar de aceea chiar adevărate criterii ermeneutice):

- eclesial-comunitar
- personal-filocalic

Pentru criteriul eclesial este relevantă citirea Scripturilor în cadrul liturgic, ceea ce înseamnă o **aplicare a cuvântului Scripturii** la trăirea poporului lui Dumnezeu rugător în acel moment.

Octoih, vecernia de sâmbătă seara, dogmatica glas 5:

În Marea Roșie chipul Miresii celei neispită de nuntă s-a scris oarecând. Acolo Moisi despărțitor al apei, iar aicea Gavriil slujitor al minunii. Atunci adâncul l-a trecut pedestru neudat Israil, iar acum pe Hristos l-a născut fără sâmbânță Fecioara. Marea după trecerea lui Israil a rămas neumblată, iar cea fără prihană după nașterea lui Emanuil a rămas nestrucată. Cea ce ești și mai înainte ai fost și Te-ai arătat ca un om, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi.

Canonul Sf. Andrei Criteanul:

„Râvnind neascultării lui Adam celui întâi-zidit, m-am cunoscut pe mine dezbrăcat de Dumnezeu și de împărăția cea pururea fiitoare și de desfătare, pentru păcatele mele.
Vai, ticăloase suflete! Pentru ce te-ai asemănat Evei celei dintâi? Că ai căzut rău și te-ai rănit amar; că te-ai atins de pom și ai gustat cu îndrăzneală mâncarea cea nehibzuită. [...]
Covârșind eu de bunăvoieuciderea lui Cain, m-am făcut cu știință ucigaș al sufletului, umplându-mi trupul de viermi și războindu-mă împotriva lui, cu faptele mele cele rele. [...]
Căutat-am la frumusețea pomului și mi s-a amăgît mintea; și acum zac gol și mă rușinez. [...]
Cui te-ai asemănat, mult-păcătosule suflete? Numai lui Cain celui dintâi și lui Lameh acelaia.
Ucigându-ți cu pietre trupul prin fapte rele și omorându-ți mintea cu pornirile cele nebunești.
Din pământul Haran, adică din păcat, ieși, suflete al meu și vino la pământul care izvorăște de-a pururea nesticăciune vie, pe care Avraam a moștenit-o.”

Acest din urmă citat deschide calea către planul personal filocalic, referitor la efortul ascetic propriu. Prof. J. Breck recomandă vechea practică a citirii divine (*lectio divina*), cunoscută mai ales din spiritualitatea apuseană, însă cu rădăcini în practica veche răsăriteană (menționată din sec. 2):

Poate fi descrisă ca o metodă prin care sufletul, călăuzit de Cuvânt și de Duh, trece progresiv de la lectura propriu-zisă (*lectio*) la o reflecție profundă asupra fragmentului dat (*meditatio*), pentru a atinge scopul exercițiului, adică rugăciunea (*oratio*), o „rugăciunea a Scripturilor”.